

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

פרק ג'

פרק ג' נפתח בשיר העיתים [א-ח]. מכאן ואילך באה סדרת פסקאות אוטוביוגרפיות, המהווה מעין פירוט והרחבה של שיר העיתים. כל פסקה פותחת בפועל בגוף ראשון [ראיתי (י-יא), ידעתי (יב-יג; יד-טו), אמרתי (טז-יז; יח-כב)] ומתארת את התנסויותיו ומסקנותיו של קהלת. בשונה מפרקים א-ב שעסקו בהתנסויותיו של קהלת, בפרק ג' קהלת עובר לבחון את הנהגת ה' בעולמו ובקרב בני האדם.

1.

'לְכָל זְמַן וְעַת לְכָל חֶפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם' שיר העיתים פותח בהקדמה [א] ולאחריה סדרה של עשרים ושמונה אירועים המוצגים בשני קטבים. מהי מגמתו של שיר זה, וכיצד הוא משתלב בתמונת העולם של הספר? בחנו את המסקנה החותמת אותו [ט] והיעזרו בדמיון בין תיאור הזמן והעת כאן לתיאור החוקיות של הטבע בפתיחת פרק א'.

2.

'אֶת הַכֹּל עָשָׂה יְפֶה בְּעֵתוֹ' בפסוקים [י-יא], רומז קהלת לשיר העיתים ומפרש אותו. כיצד מתמודד האדם עם בעיית חוקיות הזמן? היעזרו בפירושו של ר"י קרא: 'נתן הקב"ה בלב הבריות לשמוח בשעת הרווחה... והעלים מהם שאינו מחשב בשעת שמחה מה יהיה בסוף... שאילו ראה מראש מה יהיה בסוף לא שמח'.

3.

בפסוקים יד-טו חוזר הכתוב לעסוק שוב במעשי האלהים ומדגיש את נצחיותם. פסוקים אלה מהווים פיתוח ומסקנה נוספת של שיר העיתים. פסוק יד מתכתב עם פסוק מספר דברים [י"ג, א] - עיינו במקורו של הפסוק, בחנו מה משמעותו של היגד זה בספר דברים ולמי הוא מופנה. כיצד נתהפכה משמעותו בדברי קהלת? [ראו גם את פיתוח הרעיון בפסוק טו].

4.

בפסוקים יח-כא שב קהלת אל בעיית המוות ומתאר בצבעים קודרים את מחזוריותו של מעגל החיים, תוך הקבלה בין גורל האדם והבהמה ורמיזה לחטאו ועונשו של אדם הראשון.

א | מסקנתו של קהלת בפסוק כב מקבילה לסימונו של מזמור תהלים [ק"ד, לא] ואף כאן מהפך קהלת את דברי קודמיו: השוו בין תיאור מעגל החיים בתהלים [ק"ד, כז-ל] לבין תיאורו בדברי קהלת כאן: כיצד מצטייר מעגל החיים בכל מקום? התמקדו בהבדל שבין מסקנת הדברים בתהלים [פסוק לא] לבין מסקנת קהלת [פסוק כב]. מהו המוקד של כל חתימה, וכיצד היא נגזרת מאופיו הכללי של התיאור בכל מקום?

ב | לשון 'עשיה' חוזרת בפרק פעמים רבות ומהווה בו מילה מנחה [פסוקים ט, יא, יב, יד, יז, כב]. עקבו אחרי היקריותיה של העשיה, ועמדו על זהות העושה ועל המתח בין העשיות השונות. לאור זאת מה משמעותו של היפוך מעשי ה' למעשי האדם בחתימת הפרק [כב]?

פרק ד'

לאחר שתי החטיבות הגדולות בספר [א'-ב', ג'], עובר קהלת לפסקאות קצרות העוברות מנושא לנושא. בפסקאות אלה יש לעיתים חזרה על דברים שנאמרו ולעיתים אף קיימת סתירה ביניהן. חוסר העקביות הוא אחד מהמאפיינים הבולטים בספר, וניתן להציע שהדבר נובע מהתבוננות מתוך נקודות מבט שונות על אותו נושא. חוסר הסדר משקף את דרך החשיבה של קהלת בנושאים אלה - חשיבה שאיננה סדורה ושיטתית, אלא נובעת ממבט קיומי המשתנה תדיר. אין כאן קו פילוסופי אחיד ועקבי אלא סדרת מחשבות שמעלה קהלת על הכתב. בחטיבות הקודמות עסק קהלת בבעיית הידיעה וההכרה של האדם את העולם, ואילו כאן הוא עובר אל הבעיה המוסרית. בפרק ד' מתבונן קהלת בחברה האנושית ומתמקד בעיוותים המוסריים הקיימים בה.

5.

'וְשִׁבְתִּי אֲנִי וְאָרְאָה אֶת-כָּל-הָעֲשָׂקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמַיִם...! [א-ג] בעיית העושק הינה בעיה עמוקה וקיומית עבור קהלת.

א | עיינו היטב בתיאורו של קהלת בפסוק א - מה בדיוק מטריד את קהלת בעושק? שימו לב להדגשה החוזרת בפסוק. עמדו על ההבדל המהותי בין קהלת לשאר הספרים במקרא ביחסם לאי הצדק בעולם [אברהם בסדום, איוב, ועוד].

ב | עיינו במסגרת הפסקה [א1, 2], מדוע מביאה אותו בעיית העושק למסקנה כה חריפה?

6.

'וְרִאִיתִי אֲנִי אֶת כָּל עֲמָל' [ד]

א | מהי הבעיה היסודית שמזהה קהלת בעמל האנושי [ד]? עמדו על הסתירה בין דברים אלה לדבריו בהמשך

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

הפסקה [ה]. כיצד ניתן לדעתכם ליישב את הסתירה?

ב | בפסוקים ז-ח מתאר קהלת בעיה נוספת בעמל, המכונה בפיו 'עניין רע'. לעומת זאת בפסוקים ט-יב שב ומדגיש קהלת את הפן החיובי של העמל. נסו לבאר את הסתירה בין הפסוקים! [שימו לב לדמיון בין 'אחד ואין שני' [ח] לבין 'טובים השניים מן האחד' [ט] ולאזכור הטוב והטובה בכל מקום].

הרחבה - 'לכל זמן ועת לכל חפץ'

'שיר העיתים' הפותח את פרק ג' הינו אחד הקטעים המפורסמים בספר, והביטוי 'לכל זמן ועת לכל חפץ' הפך לביטוי מוכר בשפה העברית. בדומה לפתיחתו של פרק א', גם שיר העיתים מציג תמונה דטרמיניסטית של העולם, שבה יש חוקיות קבועה ואין לאדם יכולת לשנות דבר. נביא כאן את שירו של יהודה עמיחי המתעמת עם שירו של קהלת ועם המסרים החבויים בו וטוען שהעתות השונות לא מופרדות זו מזו.

אדם בחייו / יהודה עמיחי

אדם בחייו אין לו זמן שיהיה לו
זמן לכל.

ואין לו עת שתהיה לו עת
לכל חפץ. קהלת לא צדק כשאמר כך.

אדם צריך לשנוא ולאהוב בבת אחת,
באותן עיניים לבכות ובאותן עיניים לצחוק
באותן ידיים לזרוק אבנים
ובאותן ידיים לאסוף אותן,
לעשות אהבה במלחמה ומלחמה באהבה.

ולשנוא ולסלוח ולזכור ולשכוח
ולסדר ולבלבל ולאכול ולעכל
את מה שהיסטוריה ארוכה
עושה בשנים רבות מאוד.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

קהלת ג-ד

אדם בחייו אין לו זמן.
כשהוא מאבד הוא מחפש
כשהוא מוצא הוא שוכח,
כשהוא שוכח הוא אוהב
וכשהוא אוהב הוא מתחיל לשכוח.

ונפשו למודה,
ונפשו מקצועית מאוד
רק גופו נשאר חובב
תמיד. מנסה וטועה
לא לומד ומתבלבל
שיכור ועיוור בתענוגותיו ובמכאוביו.
מות תאנים ימות בסתיו
מצומק ומלא עצמו ומתוק,
העלים מתיבשים על האדמה,
והענפים הערומים כבר מצביעים
אל המקום שבו זמן לכל.

ביאורי מילים

פרק ג'

[ית] **אֲמַרְתִּי אֲנִי בְלִבִּי עַל דְּבַרְת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרֵם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֵם בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם:** קהלת נפנה להרהר בדברי בני האדם על בחירת האדם ועליונותו על הבהמה, ומסקנתו [שתתפרש בפסוקים הבאים] היא שאין הפרש ביניהם.

פרק ד'

[ה] **הַפְּסִיל חֲכָק אֶת-יָדָיו וְאָכַל אֶת-בְּשָׂרוֹ:** הכסיל אינו עושה דבר בידיו ולכן בסופו של דבר ימות מרעב.
[ח] **יֵשׁ אַחַד וְאִין שְׁנֵי גַם בֶּן וְאָח אִין-לוֹ וְאִין קָץ לְכָל-עַמְלֹו:** לעיתים ישנו אדם בודד ללא יורש, העובד ללא הרף ואין מי שיהנה מעמלו.
[יב] **וְהַחוּט הַמְּשָׁלֵשׁ לֹא בְמַהְרָה יִנְתַּק:** קבוצה של שלושה בני אדם מועילה יותר משניים, וקשה לפגוע בה.
[יג] **טוֹב יֵלֵד מִסֶּכֶן וְחָכָם מִמְּלָךְ זֶקֶן וְכָסִיל אֲשֶׁר לֹא יָדַע לְהַזְהֵר עוֹד:** חכמתו של אדם צעיר ועני, עדיפה על ניסיונו של מלך בעל מעמד. זהו משל המבוסס על סיפור מקרה של צעיר שהצליח להוריד מלך זקן מכסאו.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555